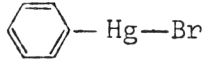

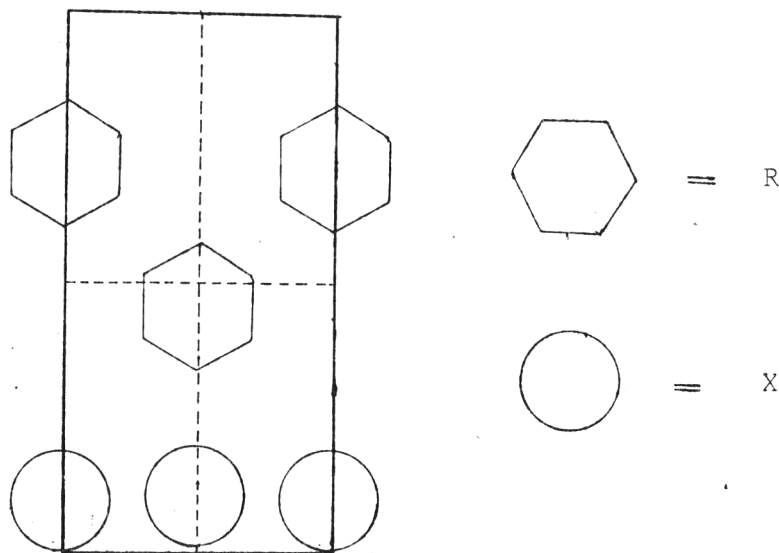

แบบโครงสร้างของธาตุและสารประกอบ

จากที่เคยมีการศึกษาถึงโครงสร้างของธาตุ (Wyckoff, 1966) หรือสารประกอบที่มีสูตรแบบง่าย ๆ จะพบว่าแบบโครงสร้างส่วนใหญ่จะมีการจัดเรียงตัวของอะตอมในลักษณะที่ชิดกันที่สุด (closest packing) เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการจัดตัว (packing efficiency) สูงสุด เมื่อนำเกณฑ์ที่มีมาพิจารณาถึงโครงสร้างของผลึก C_6H_5HgBr ก็จะพบว่า มีลักษณะดังกล่าวด้วย กล่าวคือ จากการศึกษาครั้งนี้ ดังจะมีรายละเอียดในบทที่ 4 พบว่าการจัดตัวของกลุ่มวงแหวนเบนซีน มีการหล่อมกัน ซึ่งจะใช้ปริมาตรในการอยู่ (occupied space) น้อยกว่าเมื่อมีการจัดตัวตรงกัน เมื่อระนาบของวงแหวนมีการปิดตัวระนาบที่ใกล้เคียงไม่ล่อมมาตรงกัน ก็จะจัดตัวในลักษณะที่ขนานกันด้วย ส่วนอะตอมหนักก็มีลักษณะหล่อมกันเล็กน้อย หรือถ้าพิจารณาในลักษณะที่เป็นเลย์เออร์ (layer) ก็จะพบว่า มีลักษณะเป็นแบบ 121212 ...

เมื่อพิจารณาในแง่ของโครงสร้างโมเลกุลที่ได้จากการศึกษา สเปกตรัมของช่วงรังสีใต้แดง ดังรายละเอียดในบทที่ 1 อะตอมมีการจัดเรียงตัวเป็นเส้นตรง

ถ้าให้กลุ่ม C_6H_5 แทนด้วย R และ Hg-Br แทนด้วย X ก็จะได้สูตรโมเลกุลเป็น RX เมื่อวาดเป็นแผนภาพนระนาบ YZ โดย X=O จะเป็นดังรูป 2.1

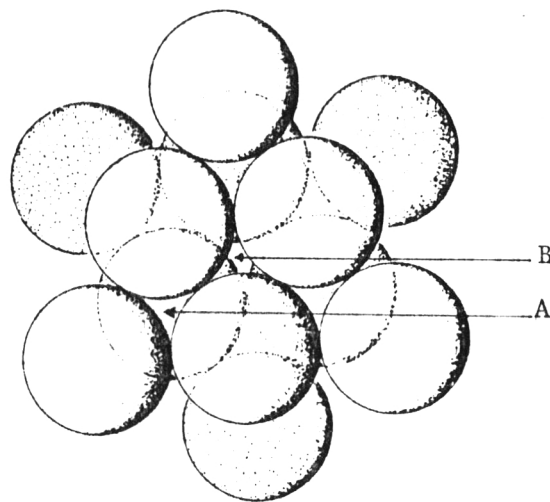
รูป 2.1 แสดงแผนภาพของโครงสร้างผลึก C_6H_5HgBr ที่พิจารณาให้กลุ่ม C_6H_5 เป็น R และ Hg-Br เป็น X บนระนาบ YZ ที่ X=O

ซึ่งในบทนี้จะได้บรรยายถึงการจัดเรียงตัวของอะตอมในลักษณะที่ชิดกันที่สุด และโครงสร้างของ NaCl ที่มีสูตรแบบ RX ซึ่งใช้เป็นพื้นฐานในการพิจารณาโครงสร้างของผลึก C_6H_5HgBr ในลักษณะกลุ่มอะตอม และเพื่อความสมบูรณ์ของบทนี้จะได้บรรยายถึงการจัดเรียงตัวแบบบอดีเซ็นเตอร์คิวบิก (body-centered cubic) โครงสร้างแบบเพชร (diamond structure) รวมทั้งโครงสร้างแบบแกรไฟท์ (graphite structure) ด้วย สำหรับโครงสร้างของสารประกอบที่มีสูตรแบบ RX จะได้บรรยายถึงแบบโครงสร้าง CsCl (cesiumchloride structure), แบบโครงสร้าง ZnS (zinc sulfide structure) และแบบโครงสร้าง ZnO (zincite structure)

ในกรณีโครงสร้างของสารที่ประกอบด้วยกลุ่มวงแหวนเบนซีน เช่น $C_6H_5NO_2$, $C_6H_5ICl_2$ และ $KH(C_6H_5COO)_2$ จะได้นำผลที่ได้มีการศึกษาแล้ว มาพิจารณาถึงการวางตัวของอะตอมวงแหวนเบนซีน ซึ่งแสดงไว้ในรูปที่ 2.12 (ก), (ข) และ (ค)

2.1 แบบโครงสร้างของธาตุ (structure of elements)

ถ้าพิจารณาทรงกลม ซึ่งสัมผัสกันแทนอะตอมที่วางเรียงกันให้ชิดที่สุดในเลย์เออร์ (layer) เดียวแต่แต่ละทรงกลมจะสัมผัสกับอีกหกทรงกลม เมื่อวางเลย์เออร์ที่สองลงบนช่องว่างระหว่างทรงกลมของเลย์เออร์แรก จะพบว่าช่องว่างในเลย์เออร์ที่สองอยู่สองแบบ คือ A กับ B ตามรูปที่ 2.2

รูปที่ 2.2 แสดงช่องว่างในเลย์เออร์ที่สองที่อะตอมจะไปแทนที่ได้

ถ้าวางทรงกลมเลย์เออร์ที่สามตรงช่องว่าง A ซึ่งตรงกับเลย์เออร์แรกก็จะเป็นการเรียงแบบ 1212121 .... ซึ่งเป็นการจัดตัวแบบเฮ็กแซกโกนัลโคลล์เซลล์แพคคิง ถ้าวางทรงกลมเลย์เออร์ที่สามตรงช่องว่าง B ก็จะเป็นการเรียงตัวตามเลย์เออร์แบบ 12312312... ซึ่งเป็นการจัดตัวของคิวบิกโคลล์เซลล์แพคคิง ดังรูปที่ 2.3

2.1.1 คิวบิกโคลล์เซลล์แพคคิง (Sands, 1968)

ถ้าพิจารณาจากรูปที่ 2.3 (ก) ซึ่งแสดงถึงหน่วยเซลล์ที่ฉาย (projection) ลงบนระนาบและแทนอะตอมเป็นจุด (point atom) จะพบว่าอะตอมมีการจัดเรียงตัวแบบเฟสเซ็นเตอร์ (face-centered) อยู่ในหมู่สมมาตรสามมิติ $Fm\bar{3}m$ โดยมีตำแหน่งที่

$$(4a) \quad 0,0,0, ; \frac{1}{2}, 0, \frac{1}{2} ; \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, 0 ; 0, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}$$

พิจารณาอะตอม A มีอะตอมข้างเคียงในระนาบเดียวกัน 4 อะตอม และที่สูงขึ้นมาครึ่งหนึ่งกับลงไปข้างล่างอีกครึ่งหนึ่ง จะมีอะตอมข้างเคียงที่มีระยะห่างเท่ากันอีกอย่างละ 4 อะตอม เพราะฉะนั้นอะตอม A จะมีอะตอมข้างเคียงใกล้ที่สุดที่มีระยะห่างเท่ากัน 12 อะตอม หรือเรียกว่ามี โคออดิเนชันนัมเบอร์ (co-ordination number) เป็น 12

เมื่อมองตามแกน 3 ทบ ในแนวทแยงมุมของหน่วยเซลล์จะพบว่ามีการจัดตัวของอะตอมเป็นเลย์เออร์แบบ 12312312... ดังรูปที่ 2.3 (ข)

ประสิทธิภาพในการจัดตัว หรือดูว่ามีที่ว่างระหว่างอะตอมเท่าไรในหน่วยเซลล์ จากรูปที่ 2.3 (ค) ให้ r เป็นรัศมีของอะตอม เพราะฉะนั้นจะได้มิติของหน่วยเซลล์เป็น $2\sqrt{2} r$

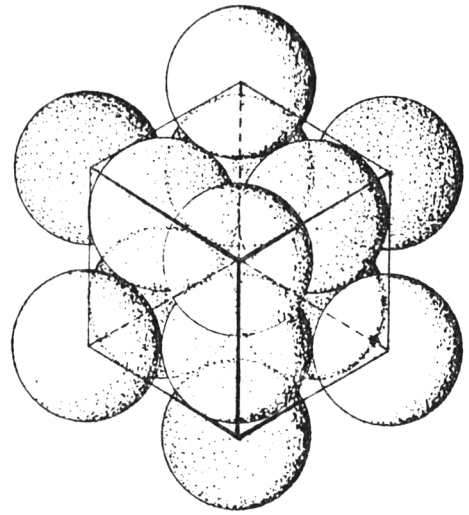
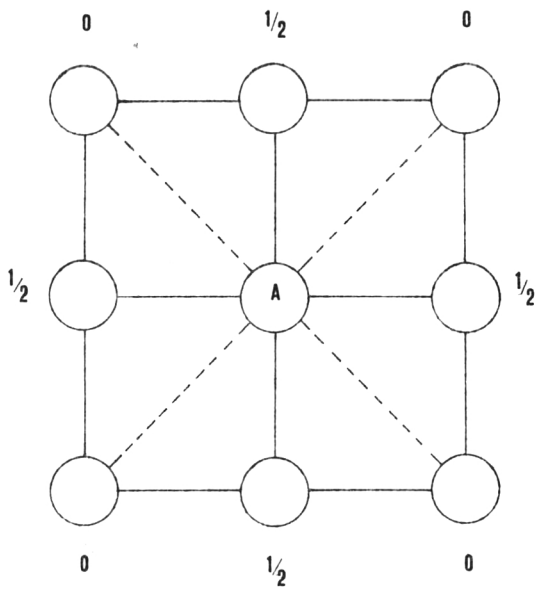
$$\text{ปริมาตรของหน่วยเซลล์} = (2\sqrt{2} r)^3 = 16\sqrt{2} r^3$$

$$\text{ปริมาตรของอะตอม} = \frac{4}{3} \pi r^3$$

$$\text{ในหนึ่งเซลล์มี 4 อะตอม เพราะฉะนั้นปริมาตรที่อะตอมอยู่จริง} = 4 \times \frac{4}{3} \pi r^3 = \frac{16}{3} \pi r^3$$

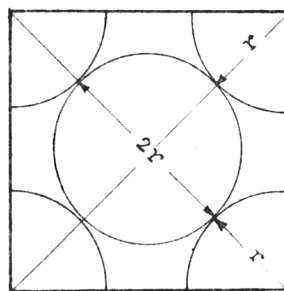
$$\text{อัตราส่วนของปริมาตรที่อะตอมอยู่กับปริมาตรของหน่วยเซลล์} = \frac{\frac{16}{3} \pi r^3}{16\sqrt{2} r^3}$$

$$= \pi / 3\sqrt{2} = 0.7405$$

รูปที่ 2.3 (ก) แสดงภาพฉายลงบนระนาบของหน่วยเซลล์ที่มีโครงสร้างแบบคิวบิกโคลล์เซลล์ที่แพคคิ่ง

รูปที่ 2.3 (ข) แสดงการเรียงตัวของอะตอมเป็นเลย์เออร์แบบ 123123123... ของคิวบิกโคลล์เซลล์ที่แพคคิ่ง พิจารณาตามแกน 3 ทบ

รูปที่ 2.3 (ค) แสดงระนาบของหน่วยเซลล์โครงสร้างแบบคิวบิกโคลล์เซลล์ที่แพคคิ่ง

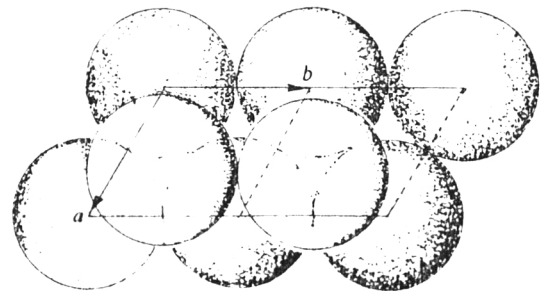
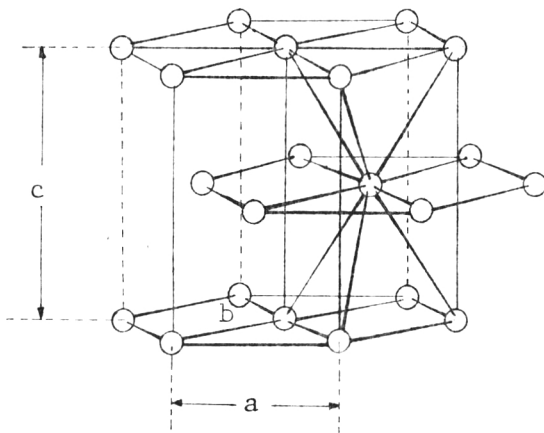
เพราะฉะนั้นประสิทธิภาพในการตัดตัวแบบคิวบิกโคลล์เซลล์ที่แพคคิ่ง = 74.05 %

หรือมีที่ว่างในหน่วยเซลล์ = 25.95 %

ตารางที่ 2.1 แสดงธาตุและมิติของหน่วยเซลล์ที่มีการตัดตัวแบบคิวบิกโคลล์เซลล์ที่แพคคิ่ง (Sands, 1968)

ธาตุ	มิติเซลล์ (Å)	ธาตุ	มิติเซลล์ (Å)
Ac	5.311	Fe	3.5910 (295K)
Ag	4.0862	Kr	5.721 (58 K)
Al	4.04958 (298K)	La	5.296
Ca	5.576	Mo	4.16
Cu	3.61496 (291K)	Ni	3.52387 (298K)

2.1.2 เอ็กแซ็กโกนัลโคลล์เซลล์ที่แพคคิ่ง

รูปที่ 2.4 (ก) แสดงหน่วยเซลล์ของเอ็กแซ็กโกนัล-โคลล์เซลล์ที่แพคคิ่ง

รูปที่ 2.4 (ข) แสดงมิติของหน่วยเซลล์ a, b ซึ่งเท่ากัน

จากรูปที่ 2.4 (ก) พบว่าอะตอมแต่ละอะตอมจะมีโคออดิเนชันัมเบอร์เป็น 12 อยู่ใน
หมู่สมมาตรสามมิติ $P6_3 / mmc$ อะตอมมีตำแหน่งในหน่วยเซลล์เป็น

$$(2c) \quad 0,0,0 ; \frac{1}{3}, \frac{2}{3}, \frac{1}{2}$$

จากรูปที่ 2.4 (ข) จะได้มิติของหน่วยเซลล์เป็น $a = 2r$ และเมื่อวางอะตอมในเลย์เออร์
ที่สาม ซึ่งตรงกับเลย์เออร์ที่หนึ่งสามารถคำนวณได้ว่า $c = \frac{4\sqrt{2}}{\sqrt{3}} r$ อัตราส่วนของแกน a กับ
แกน c เป็น $\frac{4\sqrt{2}}{\sqrt{3}} = 1.633$ ซึ่งธาตุที่มีโครงสร้างแบบนี้จะมีอัตราส่วนใกล้เคียงกับค่านี้ตาม
ตารางที่ 2.2

$$\begin{aligned} \text{ปริมาตรของหน่วยเซลล์} &= 2r \times 2r \times \frac{4\sqrt{2}}{\sqrt{3}} r \sin 120^\circ \\ &= \frac{16\sqrt{2}}{\sqrt{3}} \frac{\sqrt{3}}{2} r^3 = 8\sqrt{2} r^3 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{ปริมาตรของอะตอม} &= \frac{4}{3} \pi r^3 \quad \text{ในหนึ่งหน่วยเซลล์มี 2 อะตอม} \\ \text{เพราะฉะนั้นปริมาตรที่อะตอมอยู่จริง} &= 2 \times \frac{4}{3} \pi r^3 = \frac{8}{3} \pi r^3 \end{aligned}$$

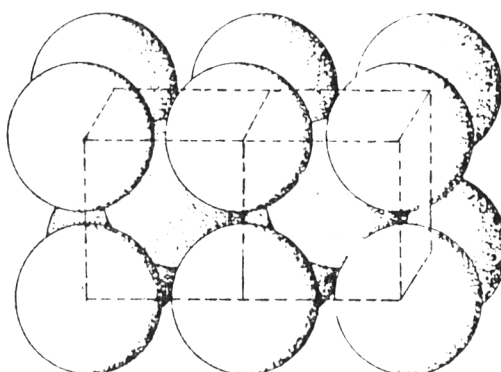
ประสิทธิภาพในการจัดตัวของ เฮ็กแซ็กโกนัลโคลล์เซลล์ที่แพคคิ่ง

$$\begin{aligned} &= \frac{8}{3} \pi r^3 / 8\sqrt{2} r^3 = .7405 \\ &= 74.05 \% \end{aligned}$$

ตารางที่ 2.2 แสดงธาตุและมิติเซลล์ที่มีโครงสร้างแบบเอ็กแซกโกนัลโคลล์เสลส์ที่แพคคิ่ง

ธาตุ	มิติเซลล์ (Å)		ธาตุ	มิติเซลล์ (Å)	
	a	c		a	c
β - Ca	3.98	6.52(723K)	Li	3.111	5.093(78 K)
Cd	2.97887	5.61765 (299K)	Mg	3.20927	5.21033 (298K)
Ce	3.65	5.96	Na	3.767	6.114 (5 K)
α - Co	2.5071	4.0686 (293K)	Ni	2.65	4.33
Cr	2.722	4.427	Ti	2.950	4.686 (298K)

2.1.3 บอดีเซ็นเตอร์คิวบิก

รูปที่ 2.5 แสดงการเรียงตัวของอะตอมใน
โครงสร้างแบบบอดีเซ็นเตอร์

ในการจัดตัวแบบชิดกันที่แน่นที่สุด จะมีโคออดิเนชันัมเบอร์เป็น 12 แต่ในบอดีเซ็นเตอร์คิวบิก มีโคออดิเนชันัมเบอร์เป็น 8 โดยมีระยะห่าง $2r = \frac{\sqrt{3}}{2} a$ และมีอีก 6 อะตอมที่ระยะห่าง a เมื่อ a เป็นมิติของหน่วยเซลล์, r = รัศมีของอะตอม

ตามรูปที่ 2.4 ตำแหน่งอะตอมในหน่วยเซลล์เป็น

$$(2a) \quad 0,0,0 ; \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}$$

อยู่ในหมู่สมมาตรสามมิติ $Im\bar{3}m$ ปริมาตรของหน่วยเซลล์เป็น $\left(\frac{4}{\sqrt{3}} r\right)^3 = \frac{64r^3}{3\sqrt{3}}$

ปริมาตรของอะตอม = $\frac{4}{3} \pi r^3$ ในหนึ่งหน่วยเซลล์มีอยู่ 2 อะตอม

เพราะฉะนั้นปริมาตรอะตอมอยู่จริง = $\frac{\pi 8}{3} r^3$

$$\text{ประสิทธิภาพในการจัดตัวในโครงสร้างแบบบอดีเซ็นเตอร์คิวบิก} = \frac{\frac{8}{3} \pi r^3}{\frac{64r^3}{3\sqrt{3}}} = 0.6802$$

$$= 68.02 \%$$

ซึ่งมีประสิทธิภาพในการจัดตัวน้อยกว่าแบบซิกซ์กันที่สี่สุด เพราะว่ามีที่ว่างในหน่วยเซลล์ 31.98%

ตารางที่ 2.3 แสดงธาตุและมิติของหน่วยเซลล์ที่มีโครงสร้างแบบบอดีเซ็นเตอร์คิวบิก

ธาตุ	มิติเซลล์ (Å)	ธาตุ	มิติเซลล์ (Å)
Cr	2.8839 (298K)	Li	3.5093 (293K)
Cs	6.045 (5 K)		3.491 (78 K)
	6.067 (78 K)	Mo	3.1473 (298K)
α - Fe	2.8665 (298K)	Na	4.2906 (293K)
β - Fe	2.91 (1073K)		4.225 (5 K)

2.1.4 แบบโครงสร้างเพชร

หนึ่งหน่วยลูกบาศก์ (unit cube) ของโครงสร้างแบบนี้ ตามรูปที่ 2.6 (ก) อะตอมแต่ละอะตอมจะมีอะตอมข้างเคียง 4 อะตอม เป็นแบบเตตระฮีดรอน (tetrahedron) อยู่ในหมู่สมมาตรสามมิติ $Fd3m$ โดยมีตำแหน่งเป็น

$$(8a) \quad 0, 0, 0 ; 0, \frac{1}{2}, \frac{1}{2} ; \frac{1}{2}, 0, \frac{1}{2} ; \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, 0 \\ ; \frac{1}{4}, \frac{1}{4}, \frac{1}{4} ; \frac{1}{4}, \frac{3}{4}, \frac{3}{4} ; \frac{3}{4}, \frac{1}{4}, \frac{3}{4} ; \frac{3}{4}, \frac{3}{4}, \frac{1}{4}$$

$$\text{หรือ } (8a) \quad 0, 0, 0 ; \frac{1}{4}, \frac{1}{4}, \frac{1}{4} + F.C$$

ในการหาประสิทธิภาพในการตัดตัวของอะตอมจะต้องได้ค่ามิติของหน่วยเซลล์ในรูปของ r ก่อน จากรูปที่ 2.6 (ข) จะได้ปริมาตรของหน่วยเซลล์ = $\frac{(8r)^3}{\sqrt{3}}$

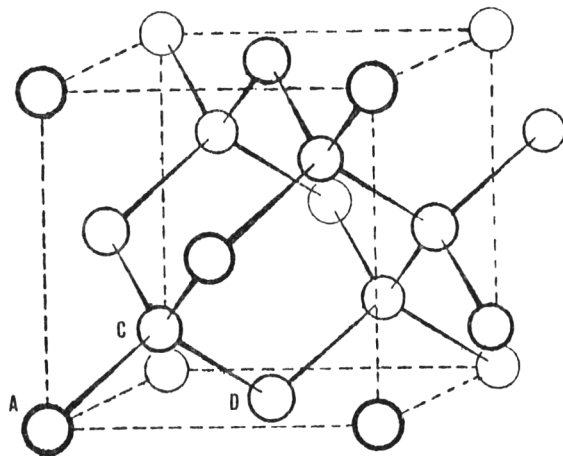
ในหนึ่งหน่วยเซลล์มีอยู่ 8 อะตอม เพราะฉะนั้นปริมาตรของอะตอมอยู่จริง = $\frac{32 \pi r^3}{3}$

อัตราส่วนของปริมาตรที่อะตอมอยู่กับปริมาตรของหน่วยเซลล์ในแบบโครงสร้างเพชร

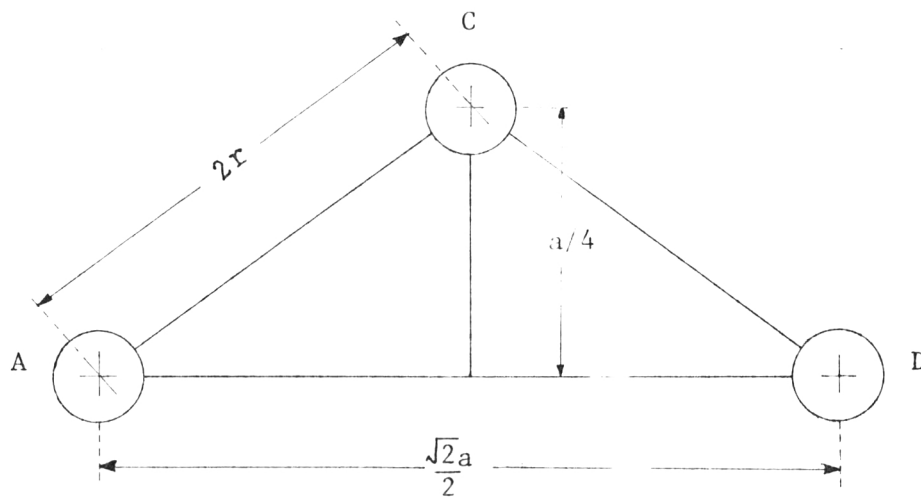
$$= \frac{32 \pi r^3 / 3}{(8r)^3 / \sqrt{3}} = .3401$$

ซึ่งจะมีที่ว่างในหน่วยเซลล์ = 65.99 %

การที่เพชรมีความแข็งมาก ถึงแม้จะมีที่ว่างในหน่วยเซลล์มาก ก็เพราะว่าพันธะแบบโควาเลนต์ (covalent bond) ที่ยึดอะตอมตัวหนึ่งกับอะตอมอีก 4 ตัว ใน 3 มิติแน่นแข็งแรงมาก

รูปที่ 2.6 (ก) แสดงหน่วยเซลล์แบบโครงสร้างเฟส

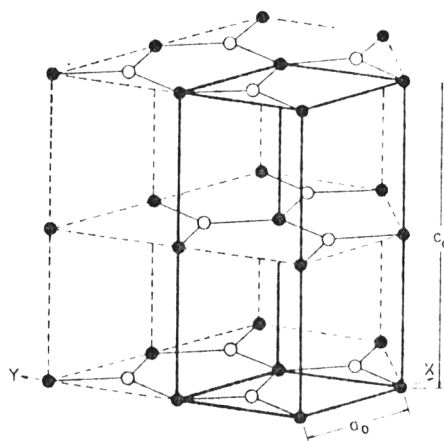

รูปที่ 2.6 (ข) แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคาร์คัมอะ $m(r)$ กับค่ามิติของหน่วยเซลล์

ตารางที่ 2.4 แสดงธาตุและมิติเซลล์ที่มีแบบโครงสร้างเพชร

ธาตุ	มิติเซลล์ (Å)
C (diamond)	3.56679 (293K)
Si	5.43070 (298K)
	5.445 (1573K)
Ge	5.65735 (293K)
	5.65695 (291K)
α - Sn (Gray tin)	6.4912

2.1.5 แบบโครงสร้างแกรไฟท์

รูปที่ 2.7 แสดงหน่วยเซลล์ของแบบโครงสร้างแกรไฟท์

การที่ธาตุมีหลายอัญรูปเป็นเพราะภายใต้ภาวะที่ต่างกันในขณะที่มีการตกผลึก จะทำให้โครงสร้างที่ได้ต่างกัน เช่นเดียวกับเพชรกับแกรไฟท์ ซึ่งสารทั้งสองเป็นคาร์บอนเหมือนกัน แต่

มีโครงสร้างต่างกัน โครงสร้างแบบแกรฟไฟท์จะเล็ดยกกว่า หากพิจารณาตาม อุณหพลศาสตร์ ลักษณะโครงสร้างของแกรฟไฟท์เป็นดังรูป 2.7 ซึ่งหน่วยเซลล์เป็นเอ็กแซกโกนัล มีหมู่ลิมนมาตรสามมิติเป็น $P6_3mc$ มี 2 อะตอมอยู่ที่

$$(2a) \quad 0,0,Z ; 0,0, \frac{1}{2} + Z \quad \text{และอีก 2 อะตอมอยู่ตำแหน่ง}$$

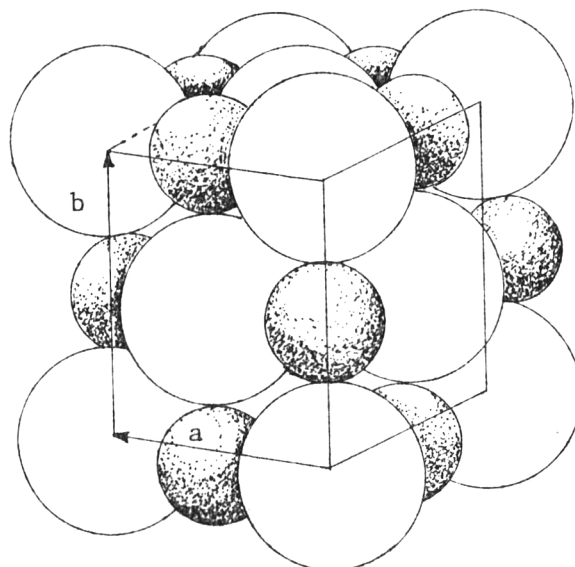
$$(2b) \quad \frac{1}{3}, \frac{2}{3}, Z ; \frac{2}{3}, \frac{1}{3}, \frac{1}{2} + Z \quad \text{ซึ่ง } Z \approx 0$$

จากรูปที่แสดงพบว่าโครงสร้างมีการเรียงตัวของอะตอมเป็นเลย์เออร์ โดยที่แต่ละอะตอมในแต่ละเลย์เออร์ จะมีพันธะกับอีก 3 อะตอมเป็นรูปเอ็กแซกโกนัล

2.2 โครงสร้างของสารประกอบที่มีสูตรเป็น RX

ส่วนมากสารประกอบที่มีสูตรเป็น RX จะมีโครงสร้างเป็นแบบโครงสร้าง NaCl , CsCl หรือ ZnO โครงสร้างเหล่านี้จะอาศัยแรงคูลอมบ์ (Coulomb force) ในการสับตัวเนื่องจากไอออน (ion) มีประจุตรงข้ามหรือเรียกว่ามีพันธะแบบไอออนิก (ionic bond)

2.2.1 แบบโครงสร้าง NaCl

รูปที่ 2.8 แสดงการเรียงตัวของอะตอมแบบโครงสร้าง NaCl

สารประกอบที่มีสูตรเป็น RX ส่วนมากที่สุดจะมีโครงสร้างเป็นแบบโครงสร้าง NaCl ในหนึ่งหน่วย
ลูกบาศก์ จะมี 4 โมเลกุล อยู่ในหมู่สมมาตรสามมิติ $Fm3m$ ซึ่งมีไอออนอยู่ในตำแหน่งต่อไปนี้

$$R^+ : (4a) \quad 0,0,0 + \text{face centering}$$

$$X^- : (4b) \quad \frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2} + \text{face centering}$$

ไอออนแต่ละไอออนจะมีโคออดิเนชันัมเบอร์ (คือจำนวนไอออนที่อยู่ข้างเคียงแต่มีประจุตรงข้าม)
เป็น 6 ไอออน ที่ระยะห่าง $\frac{a}{2}$ และมีไอออนประชิดติดตัวกันอีก 12 ไอออนที่ระยะห่างออกไป
 $\frac{a}{\sqrt{2}}$ ตามแนวแฉงมุมของระนาบหน้าหน่วยเซลล์ (face diagonal of the cubic unit cell)
ในโครงสร้างของสารประกอบที่มีสูตร RX ขนาดของไอออนเป็นเงื่อนไขอย่างประมาณ ที่จะช่วยพิจารณา
ว่าอยู่ในแบบโครงสร้างไหน ดังตารางที่ 2.9 ในกรณีของแบบโครงสร้าง NaCl จากรูปที่ 2.8

$$a = 2 [r(R^+) + r(X^-)] ; r(R^+), r(X^-) = \text{รัศมีของไอออนบวกและไอออนลบตามลำดับ}$$

ไอออนที่มีประชิดติดตัวกันไม่สามารถเข้าใกล้กันเกินไปกว่าผลบวกของรัศมีไอออน สมมติให้

$$r(X^-) > r(R^+)$$

$$\frac{a}{\sqrt{2}} \geq 2r(X^-) \quad \text{หรือ} \quad a \geq 2\sqrt{2} r(X^-)$$

$$2[r(R^+) + r(X^-)] \geq 2\sqrt{2} r(X^-)$$

$$\frac{r(X^-)}{r(R^+)} \leq \sqrt{2} + 1$$

ในกรณีของผลึก NaCl , $r(Cl^-) = 1.81 \text{ \AA}$ และ $r(Na^+) = 0.96 \text{ \AA}$

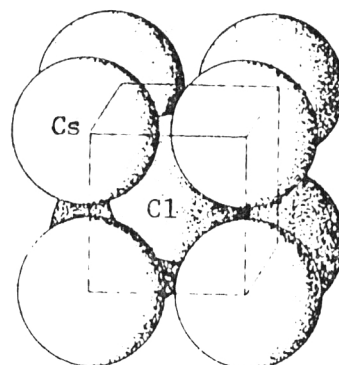
$$\frac{r(Cl^-)}{r(Na^+)} = \frac{1.81}{0.96} = 1.89 \quad \text{ซึ่งน้อยกว่า } 2.414 \quad \text{แสดงว่าเงื่อนไขที่ตั้งขึ้น}$$

สอดคล้องกับผลึก NaCl

ตารางที่ 2.5 แสดงค่าประจวบและมิติเซลล์ที่มีโครงสร้างแบบโครงสร้าง NaCl (Wyckoff, 1966)

สารประกอบ	มิติเซลล์ (Å)	สารประกอบ	มิติเซลล์ (Å)
AgBr	5.7745	KCl	6.29294 (298K)
AgCl	5.547	KF	5.347
AgF	4.92	KI	7.06555 (298K)
BaS	6.3875 (294K)	LiBr	5.5013 (299K)
CaO	4.8105	LiCl	5.12954
NaCl	5.62779(291K)		

2.2.2 แบบโครงสร้าง CsCl

รูปที่ 2.9 แสดงการเรียงตัวของอะตอมใน
แบบโครงสร้าง CsCl

หมู่สมมาตรของแบบโครงสร้างนี้เป็น $Pm\bar{3}m$ โดยมีไอออน R^+ อยู่ที่ $0,0,0$ และ
ไอออน X^- อยู่ที่ $\frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}$ ตามรูปที่ 2.9 ซึ่งแต่ละไอออนจะมีไอออนข้างเคียงที่มีประจุตรง
ข้าม 8 ไอออน ที่ระยะห่าง $\frac{\sqrt{3}}{2} a$ ซึ่งก็คือครึ่งหนึ่งของเส้นทแยงมุมของหน่วยลูกบาศก์ที่มีความกว้าง a

และมีไอออนที่มีประจุชนิดเดียวกันอยู่ติดออกไปอีก 6 ไอออนที่ระยะ a อัตราส่วนของรัศมีของไอออนลบกับไอออนบวกของแบบโครงสร้าง CsCl จะไม่เกิน $(3 + 1)/2$ ถ้าอัตราส่วนมีค่ามากกว่านี้แล้วผลึกนั้นจะมีโครงสร้างแบบโครงสร้าง NaCl มากกว่าแบบโครงสร้าง CsCl.

$$\text{จากรูปที่ 2.9 จะได้ว่า } r(R^+) + r(X^-) = \frac{\sqrt{3}}{2} a$$

$$a = \frac{2}{\sqrt{3}} [r(R^+) + r(X^-)] = 2r(X^-)$$

$$\frac{r(X^-)}{r(R^+)} = \frac{\sqrt{3} + 1}{2} = 1.37$$

ที่พิจารณาคือถ้า (Cotton and Wilkinson, 1972) $\frac{r(X^-)}{r(R^+)} > 1.37$

ไอออนจะต้องถูกบีบเพื่อให้โคออดิเนชันัมเบอร์เป็น 8 อย่างเต็ม ถ้าไอออนลบไม่ถูกบีบขนาดของไอออนบวกต้องเล็กลงซึ่งจะไม่สัมพันธ์กับไอออนลบทำให้เสถียรของพลังงานไฟฟ้าสถิตย์ได้ เมื่อ

$$\frac{r(X^-)}{r(R^+)} = 1.37 \text{ แรงดูดและแรงผลักรวมเป็นแรงคูลอมบ์จะสมดุล}$$

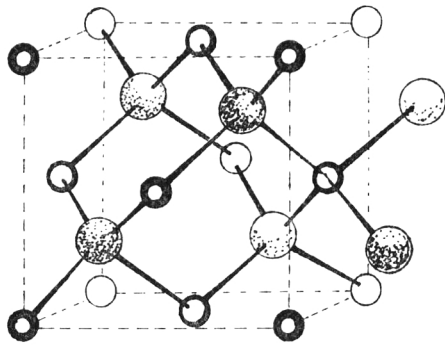
ในกรณีแบบโครงสร้าง NaCl $\frac{r(X^-)}{r(R^+)} > 1.37$ โดยไอออนลบยังสัมพันธ์กับไอออนบวก

และมีความเสถียรทางไฟฟ้าสถิตย์จึงต้องลดโคออดิเนชันัมเบอร์เป็น 6

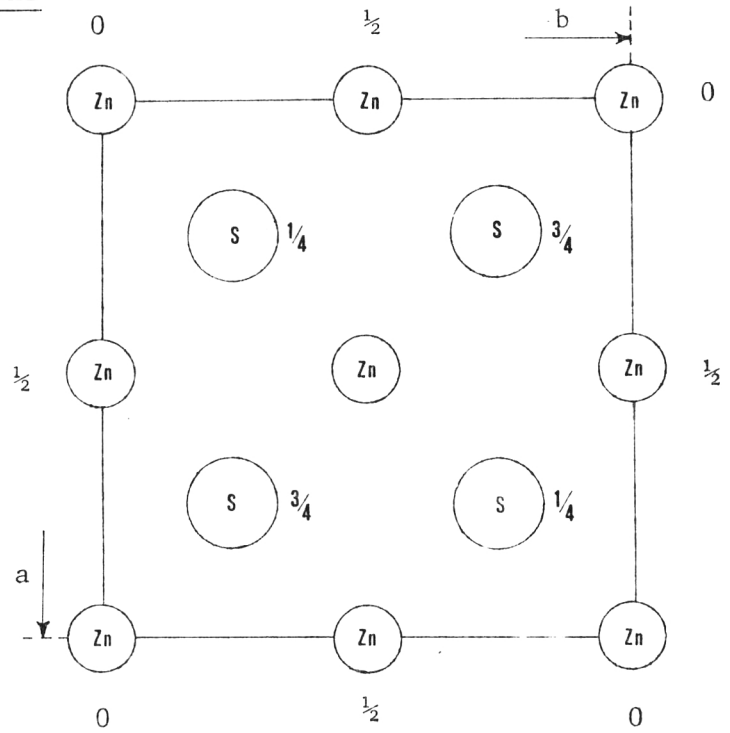
ตารางที่ 2.6 แสดงสารประกอบและมิติเซลล์ที่มีโครงสร้างแบบโครงสร้าง CsCl (Wyckoff, 1966)

สารประกอบ	มิติเซลล์ (Å)	สารประกอบ	มิติเซลล์ (Å)
CsBr	4.286	LiAg	3.168
CsI	4.5667 (293K)	LiTl	3.424
NH ₄ Br	4.0594 (299K)	MgHg	3.44
NH ₄ I	4.37 (256K)	MgLa	3.965
TlCl	3.8340	CdTl	3.847

2.2.3 แบบโครงสร้าง ZnS

รูปที่ 2.10

(ก) แสดงหน่วยเซลล์ของแบบโครงสร้าง ZnS (ข) แสดงภาพฉายของหน่วยเซลล์บนระนาบ $z = 0$

มี 4 โมเลกุลในหน่วยเซลล์แบบเดียวกับโครงสร้าง NaCl มีสมมาตรกลุ่มเป็น $F\bar{4}3m$

มีตำแหน่งไอออนของ R^{2+} เป็น $0,0,0$; + face centering

X^{2-} เป็น $\frac{1}{4}, \frac{1}{4}, \frac{1}{4}$; + face centering

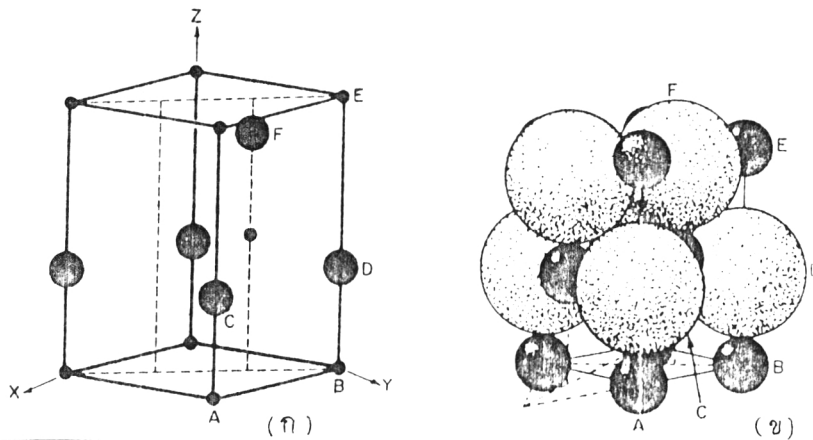
จากรูปที่ 2.10 ถ้าไอออน R^{2+} และ X^{2-} เป็นอะตอมชนิดเดียวกัน ก็จะกลายเป็นโครงสร้างแบบโครงสร้างเพชร แต่ละไอออนมีโคออดิเนชันัมเบอร์เป็น 4 เป็นพันธะรูปเตตระฮีดรอน

ตารางที่ 2.7 แสดงสารประกอบและมิติเซลล์ที่มีโครงสร้างแบบโครงสร้าง ZnS (Wyckoff, 1966)

สารประกอบ	มิติเซลล์ (Å)	สารประกอบ	มิติเซลล์ (Å)
AgI	6.473	GaSb	6.118
AlAs	5.62	InAs	6.036
CdS	5.818	InSb	6.4782 (298K)
CuBr	5.6905 (299K)	SiC	4.348
CuCl	5.4057	ZnS	5.4093 (299K)

2.2.4 แบบโครงสร้าง ZnO

รูปที่ 2.11 (ก) แสดงหน่วยเซลล์ของแบบโครงสร้าง ZnO

(ข) แสดงการสัดตัวของอะตอม

มี 2 โมเลกุลในหน่วยเซลล์ซึ่งเป็นแบบเฮกซิกโกนัล (hexagonal unit) ต่ ตำแหน่ง
อออกซิเจนในหน่วยเซลล์เป็นดังนี้

$$R^{2+} \text{ เป็น } 0,0,0 ; \frac{1}{3}, \frac{2}{3}, \frac{1}{2}$$

$$X^{2-} \text{ เป็น } 0,0,u ; \frac{1}{3}, \frac{2}{3}, u + \frac{1}{2}$$

ซึ่งได้มาจากตำแหน่งที่เคชันในหมู่ลุ่มมาตรสามมิติ $C6mc$

$$(2b) \quad \frac{1}{3}, \frac{2}{3}, v; \frac{2}{3}, \frac{1}{3}, v + \frac{1}{2}$$

โดยการย้ายจุดกำเนิดไปที่ $\frac{2}{3}, \frac{1}{3}, 0$ และ u มีค่าเป็น 0.375 จากเงื่อนไข จะได้รูปที่

2.11 ซึ่งแต่ละไอออนจะมีพันธะแบบเตตระฮีดรอน กับไอออนต่างชนิดกัน 4 ไอออน เช่นเดียวกับในโครงสร้างแบบ ZnS

ตารางที่ 2.8 แสดงค่าประกอบและมิติเซลล์ที่มีโครงสร้างแบบโครงสร้าง ZnO (Wyckoff, 1966)

สารประกอบ	มิติเซลล์ (Å)		สารประกอบ	มิติเซลล์ (Å)	
	a	c		a	c
AgI	4.580	7.494	MnTe	4.087	6.701
CdS	4.1348	6.7490	SiC	3.076	5.048
CuH	2.893	4.614	TaN	3.05	4.94
MgTe	4.52	7.33	ZnS	3.811	6.234

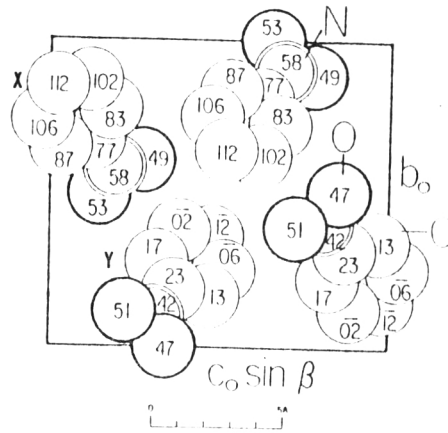
ตารางที่ 2.9 แสดงอัตราส่วนของรัศมีไอออนบวกและไอออนลบของสารประกอบ

ที่มีแบบโครงสร้าง NaCl, CsCl และ ZnS (Cotton and Wilkinson, 1972)

แบบโครงสร้าง CsCl		แบบโครงสร้าง NaCl		แบบโครงสร้าง ZnS	
$1 < \frac{r(X^-)}{r(R^+)} < 1.37$		$1.37 < \frac{r(X^-)}{r(R^+)} < 2.414$		$2.414 < \frac{r(X^-)}{r(R^+)} < 4.55$	
สารประกอบ	$\frac{r(X^-)}{r(R^+)}$	สารประกอบ	$\frac{r(X^-)}{r(R^+)}$	สารประกอบ	$\frac{r(X^-)}{r(R^+)}$
CsCl	1.1	NaCl	1.9	CuI	2.3
CsBr	1.2	NaI	2.3	ZnSe	2.3
CsI	1.3	KCl	1.4	BeS	5.1
TlCl	1.2	RbI	1.5	BeSe	5.6

2.3 โครงสร้างของบางสารที่ประกอบด้วยระนาบวงแหวนเบนซีน

ในหัวข้อนี้จะได้พิจารณาการวางตัวของระนาบวงแหวนเบนซีน ในโครงสร้างผลึกจากผลที่ได้มีการศึกษามาแล้ว ตัวอย่างผลที่นำมาศึกษาได้จากสาร $C_6H_5NO_2$ (nitrobenzene), $C_6H_5ICl_2$ (benzene dichloriodide) และ $KH(C_6H_5COO)_2$ (potassium acid dibenzoate) (Wyckoff, 1969) เป็นดังรูป 2.12 (ก), (ข) และ (ค) ซึ่งได้จากการฉายโครงสร้างลงบนระนาบตามแกนผลึก จะพบว่าระนาบวงแหวนเบนซีน มีการจัดตัวในลักษณะที่วางตัวขนานกัน ซึ่งในหัวข้อนี้จะทำการคำนวณระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีนเหล่านี้บางระนาบโดยประมาณ

รูป 2.12 (ก) แสดงภาพฉายตามแกน a ของโครงสร้างผลึกของสาร $C_6H_5NO_2$

จากรูปตัวเลขในวงกลมที่แทนอะตอมหมายถึงตำแหน่งของอะตอมนั้นในทางแกน a เป็นพิกัดเศษส่วน (fractional co-ordinate) โดยแสดงเฉพาะทศนิยม 2 ตำแหน่งแรก เนื่องจากจากรูปที่แสดงมีมาตราส่วน ระยะห่างของระนาบวงแหวนเบนซีน บนระนาบได้จากการวัด ส่วนความสูงใช้ผลต่างของค่าเฉลี่ยของตำแหน่งคาร์บอน แต่ละระนาบวงแหวนเบนซีน เช่นระนาบวงแหวนเบนซีน X ระยะความสูงตามแกน a เฉลี่ย = $\frac{(112 + 77)}{2} = 94.5$ ในระนาบวงแหวนคาร์บอน Y ความสูงเฉลี่ย = $\frac{23 - 12}{2} = 5.5$ เพราะฉะนั้นผลต่างของความสูงตามแกน a ของระนาบวงแหวนเบนซีน X และ Y เป็น $94.5 - 5.5 = 89$

เมื่อทำให้เป็นความยาวสมบูรณ์ต้องใช้ค่า a คูณ $= 0.89 \times 3.86 = 3.4 \text{ \AA}$ ระยะห่างบนระนาบ bc ซึ่งเป็นภาพฉายใช้วัดโดยตรงแล้วเทียบมาตราส่วนที่กำหนดไว้ ได้ค่า $= 6.6 \text{ \AA}$

เพราะฉะนั้นระยะห่างระหว่างศูนย์กลางระนาบวงแหวนเบนซีน X, Y ในผลึกมีค่า

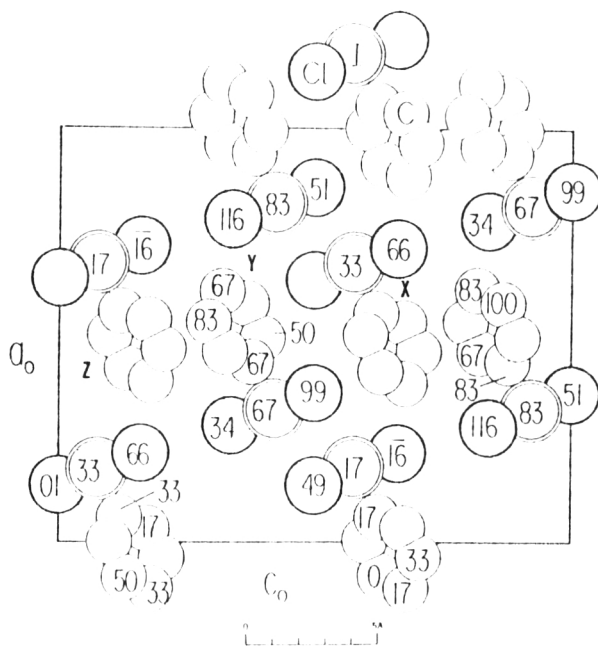
$$\text{ประมาณ} = \sqrt{(6.6)^2 + (3.4)^2} = 7.4 \text{ \AA}$$

พารามิเตอร์ของหน่วยเซลล์, หมู่สมมาตรสามมิติ และผลการคำนวณระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีนของสาร $C_6H_5NO_3$ แสดงไว้ในตารางที่ 2.10

ตารางที่ 2.10 แสดงพารามิเตอร์ของหน่วยเซลล์, หมู่สมมาตรสามมิติและระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีน ของสาร $C_6H_5NO_2$

พารามิเตอร์ของหน่วยเซลล์	$a = 3.86 \text{ \AA}$, $b = 11.65 \text{ \AA}$, $c = 13.24 \text{ \AA}$, $\beta = 95^\circ 35'$
หมู่สมมาตรสามมิติ	$P2_1/c$ (C^5_2h)
ระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีน X, Y	$7.4 \text{ \AA}$

สำหรับสาร $C_6H_5ICl_2$ และ $KH(C_6H_5COO)_2$ ค่าพารามิเตอร์ของหน่วยเซลล์, หมู่สมมาตรสามมิติ และระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีนได้แสดงไว้ในตารางที่ 2.11 และ 2.12 ตามลำดับ

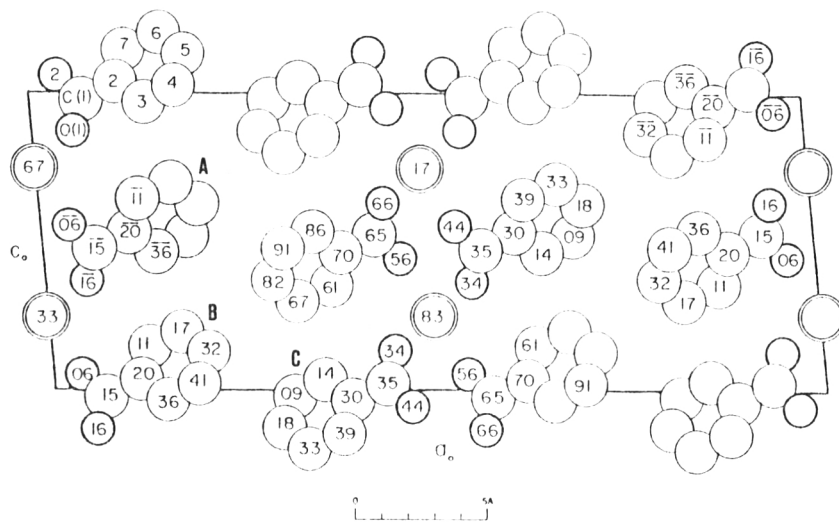

รูป 2.12 (ข) แสดงภาพหลายตามแกน b ของโครงสร้างผลึกของสาร $C_6H_5ICl_2$

ในรูปนี้จะคำนวณระยะห่างศูนย์กลางระนาบวงแหวนเบนซีน X,Y ซึ่งขนานและอยู่ใกล้ชิดกันที่สุด
ส่วนระนาบวงแหวนเบนซีน Y,Z ซึ่งไม่ขนานกัน ที่อยู่ใกล้ชิดกันที่สุด

ตารางที่ 2.11 แสดงพารามิเตอร์ของหน่วยเซลล์, หมู่สมมาตรสามมิติ และระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีน ของสาร $C_6H_5ICl_2$

พารามิเตอร์ของหน่วยเซลล์	$a = 15.6 \text{ \AA}$, $b = 5.54 \text{ \AA}$, $c = 12.3 \text{ \AA}$ $\beta = 128^\circ 30'$
หมู่สมมาตรสามมิติ	$P2_1/a$ ($C^5 2h$)
ระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีน	
X, Y	$6.3 \text{ \AA}$
Y, Z	$4.7 \text{ \AA}$

รูป 2.12 (ค) แสดงภาพฉายตามแกน b ของโครงสร้างผลึกของสาร KH (C_6H_5COO)₂

ในรูปนี้จะได้ทำการคำนวณระยะห่างระหว่างศูนย์กลางระนาบวงแหวนเบนซีน B, C ซึ่งขนานกันและใกล้เคียงกันที่สุด และ A, B อยู่ใกล้เคียงกันมากที่สุดแต่ไม่ขนานกัน

ตารางที่ 2.12 แสดงพารามิเตอร์ของหน่วยเซลล์, หมู่สมมาตรสามมิติ และระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีน ของสาร KH(C_6H_5COO)₂

พารามิเตอร์ของหน่วยเซลล์	$a = 29.53 \overset{\circ}{\text{A}}$, $b = 3.88 \overset{\circ}{\text{A}}$, $c = 11.20 \overset{\circ}{\text{A}}$, $\beta = 95^{\circ}48'$
หมู่สมมาตรสามมิติ	$C 2/c (C^6_2h)$
ระยะห่างระหว่างระนาบวงแหวนเบนซีน	
A, B	6.1 $\overset{\circ}{\text{A}}$
B, C	5.9 $\overset{\circ}{\text{A}}$